

π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Γ. ΚΟΥΤΣΟΥΡΗ

Αναπληρωτή Καθηγητή στην Α.Ε.Α.Α.

**ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ
&
ΥΠΟΜΝΗΜΑ**

Περί του Διοικητικού, Διδακτικού-Εκπαιδευτικού
και Ερευνητικού έργου

ΑΘΗΝΑ 2023

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεννήθηκα στην Αγία Τριάδα Βοιωτίας το 1956 και πήρα την εγκύκλια μόρφωση στην Λιβαδειά. Μετά τη λήψη του απολυτηρίου (1975), σπούδασα στην Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, από όπου αποφοίτησα το 1979. Συγχρόνως μου δόθηκε υποτροφία από το Καθολικό Ινστιτούτο Παρισίων για εκμάθηση της γαλλικής γλώσσας στο Παρίσι.

Διορίστηκα το 1981 καθηγητής στην Μέση Εκπαίδευση. Το 1985 έλαβα μέρος με επιτυχία στις εξετάσεις του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών (ΙΚΥ). Το 1986 πήρα το πτυχίο του παιδαγωγικού Τμήματος της Φιλοσοφικής Σχολής Ιωαννίνων. Απο το 1986 μέχρι τό 1988 παρακολούθησα μαθήματα Βυζαντινολογίας και Θρησκευιολογίας στο μεταπτυχιακό τμήμα του Πανεπιστημίου της Σορβόννης - Παρίσι ΙV- όπου και εκπόνησα εργασία με θέμα τις Συνόδους του 1341. Το 1987 μού απονεμήθηκε το Δίπλωμα Εμπειριστατωμένων Σπουδών - D E A- (Master). Έκτοτε, ασχολήθηκα με τη συγγραφή διδακτορικής διατριβής, της οποίας θέμα είναι « *‘Η λειτουργία του̃ συνοδικού̃ συστήματος τήν ἐποχή τῶν ἡσυχαστικῶν ἐρίδων* » ή « *Σύνοδοι καί Θεολογία γιά τόν ἡσυχασμό* ». Το 1995 αναγορεύθηκα διδάκτορας της Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Από το 1993 έως το 1996 εργάσθηκα με απόσπαση στο Τμήμα Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τό 1998 χειροτονήθηκα ιερέυς και ασκώ τα ιερατικά μου καθήκοντα στο χωριό μου, στην Αγία Τριάδα Βοιωτίας. Από τό 1996 μέχρι το 2012 δίδαξα με απόσπαση στην Ανωτέρα Εκκλησιαστική Σχολή (Α Ε Σ Α) τα μαθήματα Πατρολογία –Εκκλησιαστική Γραμματολογία και Ερμηνεία Πατερικών Κειμένων. Από το 2013 εργάζομαι ως επίκουρος καθηγητής στην Ανωτάτη Εκκλησιαστική Ακαδημία Αθηνών στον τομέα της Εκκλησιαστικής Γραμματείας. Είμαι έγγαμος και έχω τέσσερα τέκνα και τρία εγγόνια.

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Περί του Διοικητικού- Εκπαιδευτικού και Ερευνητικού έργου

Α. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

1. Τό 1998 μου ανατέθηκε η διεύθυνση του Διορθόδοξου Κέντρου Αλιάρτου της ιεράς Μητροπόλεως Θηβών και Λεβαδείας.

2. Από το 1998 είμαι υπεύθυνος της οργάνωσης των φοιτητικών συνάξεων της Μητροπόλεως μου.

3. Υπήρξα οργανωτικό μέλος στην ημερίδα της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών με θέμα « Θεολογία καί τέχνη»

4. Υπήρξα μέλος της επιτροπής προμηθειών της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών.

5. Υπηρέτησα ως τακτικό Συνοδικό μέλος επί έξι συναπτά έτη στον ραδιοφωνικό σταθμό της Εκκλησίας της Ελλάδος (2008-2014).

6. Διατελώ τακτικό μέλος της Συνοδικής Επιτροπής Εκκλησιαστικής Εκπαιδύσεως και Επιμορφώσεως του Εφημεριακού κλήρου απο τον Οκτώβριο του 2011.

7. Είμαι μέλος της Εφορείας Περιφερειακής Εκκλησιαστικής Εστίας της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών.

B. ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΕΡΓΟ

1. Από το 1981 που διορίστηκα ως μόνιμος καθηγητής κλάδου ΠΕ01, δίδαξα σε διάφορα σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης στην Αττική και τη Βοιωτία.

2. Δίδαξα σε συναδέλφους για ένα χρόνο στα ΠΕΚ Περιστερίου και Αλιάρτου το θέμα της αγωγής στους Πατέρες της Εκκλησίας.

3. Από το 1993 μέχρι το 1996 αποσπάσθηκα στο τμήμα Θεολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών όπου ασχολήθηκα και με το διδακτικό έργο.

4. Από το 1996 μέχρι και το 2012 δίδαξα με απόσπαση στην Ανωτέρα και κατόπιν στην Ανωτάτη Εκκλησιαστική Ακαδημία και στα δυο προγράμματα (ΠΙΣ και ΠΔΕΚ), μαθήματα Εκκλησιαστικής Γραμματείας, Ερμηνείας Πατερικών Κειμένων, Θέματα Πατερικής Θεολογίας, Θέματα Νηπτικής Θεολογίας, Αγιολογία, Αρχαία Ελληνικά και Λατινικά.

5. Από το 2013 διορίστηκα Επίκουρος επί θητεία καθηγητής της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας στον τομέα της Εκκλησιαστικής Γραμματείας και διδάσκω τα μαθήματα του αντικειμένου μου

6 Από το 2016 μονιμοποιήθηκα στη θέση του Επικούρου και διδάσκω στα δυο προγράμματα (ΠΙΣ και ΠΔΕΚ), μαθήματα Εκκλησιαστικής Γραμματείας, Ερμηνείας Πατερικών Κειμένων, Θέματα Πατερικής Θεολογίας, Θέματα Νηπτικής Θεολογίας, Αγιολογία και Διακονία του λόγου.

Γ. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΟ ΕΡΓΟ

Στο πλαίσιο της επιστημονικής μου έρευνας και παρακολουθώντας τις εξελίξεις της επιστήμης στον τομέα της Εκκλησιαστικής Γραμματείας, **πρό της έκλογής μου ως Επίκουρου Καθηγητή, παραθέτω τα εξής:**

1. Από το 1981 και μετά συμμετείχα σε τριήμερα πατρολογικά συνέδρια μεταπτυχιακών φοιτητών στην Κοζάνη, Κέρκυρα, Αλεξανδρούπολη, Χανιά και Όσιο Λουκά Βοιωτίας.

2. Συνέταξα τα εξής άρθρα στο Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό (Εκδοτική Αθηνών): 1. Λεόντιος Βυζάντιος 2. Λουκιανός 3. Μακάριος Αιγύπτιος 4. Μάριος Βικτωρίνος Γάιος 5. Μεθόδιος Ολύμπου 6. Μελίτων Σάρδεων 7. Κυπριανός Καρθαγένης 8. Λακτάντιος 9. Θεόδωρος Μοψουεστίας 10. Ιωάννης Χρυσόστομος 11. Ιωάννης Δαμασκηνός 12. Κλήμης Αλεξανδρείας 13. Κλήμης Ρώμης.

3. Εξέδωσα την διατριβή μου με τον τίτλο « Σύνοδοι καί Θεολογία για τόν ήσυχασμό ». Έκδοση ιεράς Μητροπόλεως Θηβών και Λεβαδείας, Αθήνα 1987, 312 σσ.

Στην παρούσα έρευνα προσπαθούμε να καλύψουμε, κατά το δυνατόν, όλο το φάσμα της λειτουργίας του συνοδικού συστήματος κατά την περίοδο των ησυχαστικών ερίδων, εξονυχίζοντας και αξιοποιώντας εκτός από την βιβλιογραφία και όλες τις σχετικές πηγές που δέν έχουν ως τώρα ερευνηθεί όσο θά έπρεπε. Η έλλειψη σφαιρικής και ολοκληρωμένης μελέτης τών συνόδων του ΙΔ΄ αιώνα υπήρξε το κίνητρο για την δική μας έρευνα. Στην ευρύτητα και την σφαιρικότητα της έρευνας των πηγών, αλλά και στην ενίοτε νέα αξιολόγησή τους έγκειται η προσφορά της παρούσας διατριβής.

Στην εισαγωγή αναλύουμε την δομή της εργασίας μας, επισημαίνουμε την επικαιρότητα του θέματος κι εκθέτουμε την ακολοθούμενη μέθοδο πού είναι κυρίως αναλυτική. Ερευνώνται τα θεολογικά αίτια συγκλήσεως των συνόδων, επισημαίνονται ιστορικοκανονικά ζητήματα και εξετάζονται οι συνοδικές διαδικασίες της λεγομένης ησυχαστικής περιόδου. Μας απασχολεί, τέλος, στην έρευνά μας ο τόπος, ο χρόνος, η προεδρία, η σύνθεση καί ο ρόλος του αυτοκράτορα στις συνόδους.

Στο Α΄ κεφάλαιο εξετάζονται τα αίτια συγκλήσεως των συνόδων Ιουνίου και Ιουλίου του 1341. Οι κακόδοξοι εκκινούν από την άρνηση της εκκλησιαστικής παραδόσεως, υπονομεύουν την σωτηρία του ανθρώπου και καταλήγουν σε θεολογική αντίφαση. Η προσεκτική έρευνα των προσυνοδικών και συνοδικών διαδικασιών μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι σύνοδοι που συγκλήθηκαν το 1341 εξέτασαν δογματικά ζητήματα και όχι θέματα εκκλησιαστικής ενταξίας. Παρά τις αντίξοες ιστορικές συνθήκες που επικρατούν στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, οι σύνοδοι αυτές συγκαλούνται και λειτουργούν στα πλαίσια της κανονικής παραδόσεως και οι αποφάσεις των αποτελούν Οριο πίστεως της

Εκκλησίας μας. Ο συνοδικός Τόμος που τότε συντάχθηκε, σκοπό είχε να δείξει την κακοδοξότητα των Βαρλαάμ και Ακινδύνου και την ορθοδοξότητα του Παλαμά.

Στο Β' κεφάλαιο εξετάζονται τα αίτια συγκλήσεως των αντισηχαστικών συνόδων, που είναι καθαρά πολιτικά. Αυτά, καταβλήθηκε προσπάθεια να εμφανισθούν ως κανονικά και δογματικά για να στηρίξουν την καταδίκη του Παλαμά. Οι προσυνοδικές και συνοδικές διαδικασίες δεν εκτυλίσσονται κανονικά, διότι δεν πραγματοποιούνται δημόσια, δεν προσκαλούνται οι κατηγορούμενοι, και δεν συντάσσονται συνοδικοί τόμοι. Ένεκα τούτου, ο συνοδικός Τόμος του 1347 τις αγνοεί και αναφέρεται μόνο σε κάποιες επιστολές τους.

Στο Γ' κεφάλαιο ερευνώνται οι σύνοδοι του Φεβρουαρίου 1347, με τις οποίες επιτυγχάνεται η επιστροφή στην κανονική τάξη της Εκκλησίας, τάξη που είχαν διαταράξει οι ενέργειες του Πατριάρχη Ιωάννη Καλέκα, ιδιαίτερα η απόφασή του να εκλέξει ως μητροπολίτη τον καταδικασμένο ως κακόδοξο Ακίνδυνο. Η καταδίκη του Πατριάρχη και για μια ακόμη φορά του Ακινδύνου γίνεται για τις δογματικές τους παρεκκλίσεις και τις αντικανονικές τους ενέργειες.

Το Δ' κεφάλαιο αντικείμενο έχει την Σύνοδο του Αυγούστου 1347. Η έρευνα των σχετικών δεδομένων μας οδήγησε στο συμπέρασμα ότι στην σύνοδο αυτή κυριάρχησε η διαδικασία της πληρώσεως τόσο του πατριαρχικού θρόνου, όσο και μητροπολιτικών θέσεων. Στην επί της ουσίας συζήτηση δεν υπάρχει τίποτα νέο. Επισημαίνονται οι ίδιες αιρετικές απόψεις, οι καταδικασμένες ήδη. Έχει, όμως, ιδιαίτερη σημασία ότι στην σύνοδο αυτή αποσαφηνίζονται όλα τα κανονικά θέματα, για τα οποία υπήρχε αμφισβήτηση από αντιτιθέμενους στις πατριαρχικές και επισκοπικές εκλογές.

Στο Ε' κεφάλαιο εξετάζουμε τα κατά την Σύνοδο του 1351. Η έρευνα έδειξε ότι πρόκειται για την σημαντικότερη σύνοδο, διότι με τις αποφάσεις της η Εκκλησία διατύπωσε οριστικά την αλήθεια για το θέμα που την απασχολούσε. Ήταν η σύνοδος με την μεγαλύτερη συμμετοχή μητροπολιτών, αρχιεπισκόπων και επισκόπων του πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ενώ οι αποφάσεις της έγιναν αποδεκτές από την καθολική Εκκλησία. Επιθυμία της ήταν να δώσει μια ακόμη ευκαιρία μετανοίας στους κακοδόξους, σε ατμόσφαιρα πολιτικής και θρησκευτικής ηρεμίας. Συνεπώς εξέταση των θεμάτων έχει ήδη προηγηθεί. Ο Γρηγόριος ο Παλαμάς ανακηρύσσεται υπέρμαχος, πρόμαχος και αγωνιστής της ορθοδοξίας, τα συγγράμματά του επικυρώνονται ως σύμφωνα με τους ιερούς θεολόγους και την διδασκαλία της Εκκλησίας.

Στο ΣΤ' κεφάλαιο κεντρικό θέμα αποτελεί η ενδημούσα Σύνοδος του 1368, που συγκροτείται από λίγους παρεπιδημούντες μητροπολίτες στην Κωνσταντινούπολη, για να εξετάσει τρέχουσες υποθέσεις. Η καταδίκη του ιερομονάχου Πρόχορου Κυδώνη γίνεται μετά από πολλή συζήτηση και με πνεύμα αγάπης και συγκατάβασης προς αυτόν. Η σύνοδος αυτή μπορούμε να πούμε ότι συγκαλείται όχι τόσο για την καταδίκη του Πρόχορου, αφού αυτός και καθένας που πρέσβευε τα ίδια με αυτόν ήταν καταδικασμένος με αποφάσεις περιλαμβανόμενες σε προγενέστερους Τόμους, όσο για την ανακήρυξη της αγιότητας του Γρηγορίου Παλαμά. Η σχετική διαδικασία που ακολούθησαν ο Πατριάρχης και η σύνοδος αποτελεί την κανονική διαδικασία ανακηρύξεως αγίου.

Στα Επιλεγόμενα συνάγουμε τα συμπεράσματα της ερευνάς μας. Τα δύο ρεύματα που συγκρούονται σε Ανατολή και Δύση, δεν είναι παρά ο Ανθρωπισμός και ο Θεανθρωπισμός. Τα θέματα που εξετάστηκαν ήταν προπαντός δογματικά και αφορούσαν στην κατά την Οικουμένη Εκκλησία, η οποία και αναγνώρισε τις αποφάσεις αυτών των συνόδων. Μάλιστα η Σύνοδος του 1351 έχει τα χαρακτηριστικά Οικουμενικής Συνόδου. Μας

απησχόλησε, τέλος, στην έρευνα μας ο τόπος, ο χρόνος, η προεδρία, η σύνθεση και ο ρόλος του αυτοκράτορα στις συνόδους.

Βλ. Βιβλιοκριτική του Fr. George D. Dragas στο τό «The Greek Orthodox Theological Review, vol 45, 1-4, 2000, σσ. 631-646, (Μπρούκλιν, Μασσ.).

4. Μετέφρασα και σχολίασα την 101η επιστολή του Γρηγορίου Θεολόγου προς Κληδόνιον, η οποία περιλαμβάνεται στο βιβλίο « Μιλάει ό Γρηγόριος Θεολόγος», εκδόσεις της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήνα 1991.

5. Παρουσίασα στο ΙΒ' πατρολογικό συνέδριο του 1993 εισήγηση με θέμα « Η παρρησία του Αγίου και Μάρτυρα » κατά τους πατέρες της Εκκλησίας. Περιλήφθηκε στον Τόμο « Ό Άγιος και Μάρτυρας στην ζωή της Εκκλησίας », Έκδοση: Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος Αθήνα 1994, σσ 133-141.

Στην εισήγηση αυτή διαπραγματευόμαστε το θέμα της ορθόδοξης έννοιας «της παρρησίας» του αγίου και μάρτυρα με βάση την πατερική μας παράδοση. Ως αφορμή τίθεται το πρόβλημα διακηρύξεως των αγίων μας. Αποδεικνύουμε ότι κείριο χαρακτηριστικό γνώρισμα αγίου είναι η παρρησία. Αυτή εκδηλώνεται α) ενώπιον του Θεού, όταν ακόμα ο άγιος βρίσκεται στην ζωή με θεοσημείες, μετά τον θάνατό του, εφόσον η δύναμη του Θεού παρακάθεται στην τέφρα, στα λείψανα και στα άφθαρτα σώματα των αγίων και μαρτύρων, κατά την μέλλουσα κρίση, όταν θά παρουσιασθεί με μεγάλη παρρησία και β) ενώπιον των ανθρώπων ως ομολογία της αλήθειας, όταν υφίσταται το μαρτύριο και ως έλεγχος των ασεβών. Της παρρησίας υπάρχει διαβάθμιση, λόγω διάφορου βαθμού αγιότητας, προσωπικού αγώνα και πνευματικών κατορθωμάτων των μακαρίων ανδρών και γυναικών. Στην απόκτηση της παρρησίας συντελούν η ασκητική και μυστηριακή ζωή και ιδιαίτερα το μυστήριο της θείας Ευχαριστίας.

6. Έλαβα μέρος στο Διεθνές Πατρολογικό συνέδριο το 1994 στις αίθουσες του κεντρικού Πανεπιστημίου με θέμα τον Άγιο Γρηγόριο Νύσσης.

7. Τό 1996 εξέδωσα την μελέτη « Ό άγιος Γρηγόριος Παλαμάς και ή άντησυχαστική κακοδοξία του ΙΔ' αιώνα» : « Έλεγχος των μη θεαρέστως θεολογούντων » Τροχαλία, Αθήνα 1996, 74σσ.

Η μελέτη αυτή αποτελείται από την εισαγωγή, δύο κεφάλαια, επίλογο, συντομογραφίες και ευρετήριο ονομάτων. Με γνώμονα τα έργα του αγίου Γρηγορίου Παλαμά και τους συνοδικούς Τόμους του ΙΔ' αιώνα εξετάζουμε τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των αιρετικών και τις πολυποίκιλες μορφές κακοδοξίας τους . Το πρώτο κεφάλαιο επιγράφεται « Γνωρίσματα των αιρετικών» και περιλαμβάνει τρεις ενότητες. Η πρώτη που φέρει τον

τίτλο « Υποκριτική ευσέβεια στά θεία» προβαίνει σε ενδελεχή θεώρηση των κύριων προσώπων της αντιησυχαστικής ομάδας, τα οποία φαινομενικά εμμένουν στην παράδοση, Η δεύτερη ενότητα ασχολείται με την υπερηφάνεια, κοινό γνώρισμα όλων των αιρετικών. Η τελευταία ενότητα του πρώτου κεφαλαίου « Απολυτοποίηση της θύραθεν σοφίας» περιγράφει τον τρόπο υιοθέτησης της αριστοτελικής συλλογιστικής μεθόδου από τους αντιπάλους του αγίου Γρηγορίου και την αναγόρευσή της από τους ίδιους ως υπερτάτου κριτηρίου για ασφαλή γνώση. Σύμφωνα, όμως, με την πατερική παράδοση, ο αγιος Γρηγόριος Παλαμάς τονίζει ότι η προσέγγιση της αλήθειας δεν διασφαλίζεται με την άκρατη κάρπωση της γνώσεως, αλλά κυρίως με την «έν Χριστῶ βιοτή».

Το δεύτερο κεφάλαιο « Μορφές της κακοδοξίας» αρχίζει με κατατοπιστική εισαγωγή στις ενότητες που ακολουθούν. Στην πρώτη ενότητα « Η πλάνη των ελληνιζόντων» εκθέτουμε την διαφορά μεταξύ ελληνικής φιλοσοφίας και χριστιανικής διδασκαλίας στον τρόπο κατανόησης του θείου και στην θεώρηση του δίπτυχου σώμα-ψυχή. Στην δεύτερη ενότητα «Περιορίζονται στο γράμμα και φιλονικούν γι' αυτό» τονίζεται η προσπάθεια των κακοδόξων να υπερασπίζονται το γράμμα και να παραμελούν το πνεύμα του. Αυτοί δεν εξετάζουν τον σκοπό των λεγομένων, τα οποία παραποιούν, αλλά σχηματίζουν γνώμη με γνώμονα τον φθόνο και την εριστικότητα τους. Στην τρίτη ενότητα « Η παραχάραξη και παρερμηνεία των λόγων της Γραφής και των Πατέρων» έπισημαίνεται η τακτική εσκεμμένων παραχαράξεων και φαλκιδεύσεων βιβλικών και πατερικών χωρίων, ώστε οι αιρετικοί να συνάγουν ό,τι έχουν κατά νού.

Στον Επίλογο υπογραμμίζεται ότι τα πιο πάνω γνωρίσματα είναι τα ίδια για όλους τους αιρετικούς όλων των αιώνων. Η κακοδοξία, μάλιστα, του ΙΔ' αιώνα θεωρείται από τους ησυχαστές σύνοψη όλων των προγενέστερων αιρέσεων.

8. Τό 1998 εξέδωσα την μελέτη « Εύσεβίου έπισκόπου και μοναχού Αλεξανδρείας , Περί άστρονόμων» εκδόσεις Τροχαλία, Αθήνα 1998 83σσ.

Η μελέτη αυτή φέρνει για πρώτη φορά στο φως τής δημοσιότητας κείμενα «Λόγους» του Ευσεβίου, επισκόπου Αλεξανδρείας, μεταφρασμένα και σχολιασμένα. Τα κείμενα χαρακτηρίζονται « Λόγοι» και λέχθηκαν ως κηρύγματα. Οι Λόγοι παρουσιάζουν λιτή δομή και βοηθούν τον αναγνώστη να κατανοήσει όψεις της ασκητικής γραμματείας , που ο Ευσέβειος εκμαιεύει από κάθε κεφάλαιο.

Ο Λόγος « Περί άστρονόμων» καταπολεμά με επιχειρήματα την νοοτροπία της εποχής, που αναζητάει ερείσματα στις κινήσεις των άστρων κι εμπιστεύεται τους αστρολόγους. Διευκρινίζουμε ότι με τή λέξη « αστρονόμοι» εννοούνται οι αστρολόγοι και οι οιωνοσκόποι γενικότερα. Η σύγκριση των εκδόσεων των Λόγων και η κριτική αποκατάσταση του κειμένου « Περί άστρονόμων» με την βοήθεια του κώδικα Paris gr. 1098 προσφέρει ασφαλές κείμενο, απαραίτητο για την ασφαλή επισήμανση των απόψεων του συγγραφέα.

9. Τό 1998 εξέδωσα το μέχρι τότε ανέκδοτο κείμενο του Δημητρίου Χρυσολωρά με τίτλο « ού δίκαιόν έστιν έτέρους όρθοδόξους έτέρων όρθοδόξων κατηγορεϊν έν ουδενί πράγματι», Αθήνα 1998, 32σσ.

Πρόκειται για την έκδοση βάσει του χειρογράφου *vatic. 1109*, 15^{ου} αιώνα. Παρά τις μακροχρόνιες έρευνές μας δεν κατέστη δυνατό να επισημάνουμε άλλους κώδικες που να παραδίδουν το κείμενο. Έτσι, η δυσκολία στην αποκατάσταση του κειμένου με επεμβάσεις μας υπήρξε τεράστια.

Το περιεχόμενό του, καθαρά φιλοσοφικό, με την μορφή πλατωνικών διαλόγων, επικεντρώνεται στις έννοιες «κατηγορεῖν», «ἐπαινεῖν», «δίκαιον» και «ἀδικον», «θεῖος καὶ ἀνθρώπινος νόμος». Τα εὐστοχα θεολογικά ἐπιχειρήματα του συγγραφέα φανερώνουν πολυμάθεια, αλλά δεν υπερβαίνουν το κοινό μέτρο. Η προσπάθειά του για μίμηση των πλατωνικών διαλόγων έχει επιπτώσεις στον ομαλό λόγο.

10. Το 1998 εξέδωσα το μέχρι τότε ανέκδοτο κείμενο του Δημητρίου Χρυσολωρά με τίτλο «Κατά Λατίνων Λόγος συνοπτικός ἀφ' ὧν ἐποίησεν ὁ ἁγιώτατος Νεῖλος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης», Αθήνα 1998, 183σς

Αναφέρεται στις θεολογικές διαφορές μεταξύ ανατολικῆς και δυτικῆς Εκκλησίας και μάλιστα στην εκπόρευση του ἁγίου Πνεύματος με την προσθήκη του «*filioque*» ἀπο τους Λατίνους.

Ο Δημήτριος Χρυσολωράς διαπίστωσε ὅτι ἡ πλημμυρίδα τῆς σχολαστικῆς θεολογικῆς σκέψεως, που ἐντυπωσίαζε τους βυζαντινούς, ἔπρεπε νὰ ἀντικρουθεῖ ριζικά, κάτι που εἶχε ἐπιχειρήσει ὁ Νεῖλος Καβάσιλας. Το ἔργο του τελευταίου, ὅμως, ἦταν ἐξαιρετικά ἐκτενές. Ἐτσι, με τὸ σύντομο επαγωγικό δικό του ἔργο, ὁ Δημήτριος Χρυσολωράς ἐπιμένει στα καίρια σημεῖα τῶν ὄσων ἀντιμετώπισε ὁ Νεῖλος. Ἡ επαγωγικότητα, ἡ περιεκτικότητα καὶ ἡ συντομία του ἔργου, υπήρξαν οἱ λόγοι που μᾶς ὠθησαν στὴν προετοιμασία τῆς κριτικῆς ἐκδόσεώς του. Ἐτσι, γιὰ πρώτη φορά γίνεται γνωστό στο εὐρὺ ἐπιστημονικό θεολογικό κοινό. Οἱ 49 προτάσεις ἢ κεφάλαια τῶν Λατίνων συνιστοῦν τὰ υπέρ του *filioque* ἐπιχειρήματά τους. Οἱ μισές μάλιστα προτάσεις εἶναι θέσεις του Θωμά Ἀκινάτη. Ο Δημήτριος Χρυσολωράς προσφέρει συνοπτικά τὴν θεολογία του Νεῖλου καὶ ἡ συμβολή του ἐγκείται στὴν σχηματικὴ ἀναίρεση τῶν λατινικῶν- θωμιστικῶν θέσεων.

11. Το 2004 ἐκπόνησα τὸ ἔργο «Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς. Σπουδὴ στὸν βίο καὶ τὸ ἔργο του». Ἐκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2004, 262 σς.

Στα ἕξι κεφάλαια που περιλαμβάνει ἡ πιο πάνω ἐπιστημονικὴ ἐργασία ἐξετάζουμε τὴν πορεία του πνεύματος του ἁγίου Γρηγορίου Παλαμά ἀπὸ τὰ εφηβικά του χρόνια μέχρι τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, πῶς δηλαδὴ πορεύθηκε καὶ πῶς ἐγίνε ἀυτόπτης μάρτυρας τῆς ἀλήθειας στὸν Χριστό.

Συστηματοποιούμε καὶ επακριβώνουμε τὰ βιογραφικά στοιχεῖα του ἱεροῦ Πατέρα. Δίνουμε τὴν ἐνκαιρία σε κάθε πιστό τῆς Εκκλησίας νὰ γνωρίσει καὶ νὰ διαμορφώσει πλήρη ἀντίληψη γιὰ τὸν διδάσκαλο τῆς Εκκλησίας μᾶς ἀφοῦ ἀκολουθεῖται στὴν διαπραγματεύση χρονολογικὴ ἐκθεση τῶν πλευρῶν τῶν σχετικῶν με τὸν βίο, τὴν δράση, τὴν προσωπικότητα καὶ τὴν γόνιμη συγγραφικὴ παραγωγή του ἱεράρχη με συνοπτικὴ παράθεση του περιεχομένου.

Ἀλλά καὶ ὁ ἔμμεσος σχολιασμός τῶν ἔργων του γίνεται μέσα στὸν περιβάλλοντα χώρο ὅπου βιώνει ὁ ἅγιος τὴν ὀρθόδοξη παράδοση. Ὄταν, μάλιστα, κρίνεται σκόπιμο, ἀναφέρεται καὶ τὸ σχετικό με τὸ θέμα ἀπόσπασμα ἔργου τῶν κακοδόξων, γιὰ νὰ

καταδειχθεί πόσο ο ιερός Γρηγόριος υπήρξε σύμφωνος με την εμπειρία των δογμάτων περί Θεού των προφητών, των Αποστόλων και των προγενεστέρων Πατέρων.

Παραθέτουμε τις σημαντικότερες πηγές με τις οποίες αποδεικνύεται η κατάρτιση του αγίου, αναφερόμενοι ιδιαίτερα στην θεολογική και θύραθεν παιδεία του και στην επίδραση που δέχθηκε από τους πνευματικούς του διδασκάλους.

Στεκόμαστε με επιμονή στις Συνόδους και τον καθοριστικό ρόλο που παίζει ο άγιος σ' αυτές. Για τον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, τον φορέα της πατερικής παραδόσεως και της ορθής δόξας, η Εκκλησία πρόσθεσε με ευγνωμοσύνη στο Συνοδικό της το « Αιώνια ή μνήμη».

Στο τελευταίο κεφάλαιο όπου ερευνάται τό θέμα της διακηρύξεως της αγιότητάς του πέρα από το ιστορικό πλαίσιο, παρουσιάζεται με ιδιαίτερη έμφαση το θεολογικό υπόβαθρο της διαδικασίας.

Το βιβλίο αυτό χρησιμοποιείται ως διδακτικό εγχειρίδιο για τους φοιτητές στο μάθημα της Νηπτικής Θεολογίας.

12. Συνέταξα το άρθρο « ο Μέγας Βασίλειος Καισαρείας», αφιέρωμα στον Μέγα Βασίλειο. Έκδόθηκε στο περιοδικό ΙΣΤΟΡΙΚΑ της Ελευθεροτυπίας, στο τεύχος της 2ας Ιανουαρίου 2004.

13. Παρουσίασα στο επιστημονικό συνέδριο του 2005 στην Κόρινθο με την ευκαιρία συμπληρώσεως των 200 ετών από την κοίμηση του αγίου Μακαρίου Νοταρά, εισήγηση με θέμα: « Τό υπόμνημα τοῦ ἀγίου Μακαρίου στό « Πάτερ ἡμῶν » καί οἱ πηγές του». Περιλήφθηκε στον Τόμο « Άγιος Μακάριος Νοταρᾶς Γενάρχης τοῦ φιλοκαλισμοῦ - Μητροπολίτης Κορίνθου», Αθήνα 2006, σσ. 325-337.

14. Το 2007 έλαβα μέρος στο Διεθνές επιστημονικό συνέδριο «Απόστολος Παῦλος στην Κόρινθο», όπου εισηγήθηκα το θέμα « Ἡ χρήση τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου πρὸς Κορινθίους στο ἔργο τοῦ Κλήμεντος».

Μετά την εκλογή μου ως Επίκουρου καθηγητή παραθέτω τα εξής:

1. Το 2010 έλαβα μέρος στην επιστημονική ημερίδα του τμήματος Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής Θεσσαλονίκης και παρουσίασα το θέμα « Οι ησυχαστικές Σύνοδοι του 14ου αιώνα».

2. Υπήρξα οργανωτικό μέλος στην ημερίδα της ΑΕΑΑ με γενικό τίτλο « Θεολογία και τέχνη» εισηγούμενος τό θέμα: « Τό γεγονός τῆς Μεταμορφώσεως στήν θεολογία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ».

3. Τό 2012 δημοσίευσα τό βιβλίό « Γερόντισσα Πελαγία Γουλιέλμου, ἱερή πορεία γιά τόν Χριστό, γιά τήν παιδεία».

4. Το 2013 υπήρξα ομιλητής στην ημερίδα των σχολικών συμβούλων ΠΕ Νομού Βοιωτίας με θέμα « Η δικαιοσύνη του Θεοῦ και το δίκαιο των ἀνθρώπων».

5. Το 2013 ἔλαβα μέρος στην ιερατική σύναξη τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Δημητριάδος και ανέπτυξα τό θέμα « Βίος και θεολογική συμβολή τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμά » Ἐκδοση Ἀρχονταρίκι, Στα βήματα των Πατέρων, συλλογικός Τόμος , Αθήνα 2014

6. Τό 2014 ἔλαβα μέρος στην ιερατική σύναξη των ιερῶν Μητροπόλεων Φωκίδος και Θηβῶν και Λεβαδείας εισηγούμενος τό θέμα « Ἀρκεί ἡ Αποστολική Διαδοχή στον ιερέα, ὥστε να αποτελεί αὐτός φορέας τῆς παράδοσης καί τῆς ἀλήθειας; »

7. Τό 2016 ἔλαβα μέρος στό Β' Θεολογικό Συνέδριο τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου μέ γενικό τίτλο «Θέματα Ἐκκλησιολογίας» εισηγούμενος τό θέμα: «Οἱ ἡσυχαστικές Σύνοδοι ὡς ἐρμηνευτικό κλειδί τῆς σύνολης πατερικῆς Παράδοσης σέ ἀντίθεση μέ τήν σχολαστική θεολογία»

8. Στο πλαίσιο του ερευνητικού μου ἔργου ασχολήθηκα μέ τήν θεολογική προσέγγιση των Πρακτικῶν τῆς Συνόδου τοῦ 1351, των οποίων ἀκόμη δεν υπάρχει κριτική ἔκδοση: « Τόμος συνοδικός, ἐκτεθείς παρά τῆς θείας καί ἱερᾶς Συνόδου τῆς συγκροτηθείσης κατά τῶν φρονούντων τᾶ Βαυλαάμ τε καί Ἀκινδύνου, ἐπί τῆς βασιλείας τῶν εὐσεβῶν καί ὀρθοδόξων βασιλέων ἡμῶν Καντακουζηνοῦ καί Παλαιολόγου(1351) ». Ο τίτλος του βιβλίου είναι « ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΗΣ ΗΣΥΧΑΣΤΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΟΥ 1351», Θεολογική προσέγγιση. Ἐκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2017 σσ. 260

Ο σκοπός της μελέτης μας αυτής είναι να παρουσιάσει τα θεολογικά ζητήματα που λεπτομερέστατα τέθηκαν και συζητήθηκαν στις πολλαπλές συνοδικές συνάξεις και διαδικασίες της Συνόδου του 1351. Το ιστορικοκανονικό πλαίσιο το έχουμε ήδη εκθέσει στην διατριβή μας με τίτλο « Σύνοδοι και Θεολογία για τον ήσυχασμό». Στην παρούσα μελέτη εξετάζουμε την θεολογία των ζητημάτων που τέθηκαν στις δύο συνοδικές διαδικασίες και παραθέτουμε τα πολυάριθμα χωρία των πατέρων της Εκκλησίας που διαπιστώνουν την κακοδοξία των «διαφερόντων». Η παρουσίασή τους είναι σημαντική, γιατί ακόμα δεν έχουμε κριτική έκδοση του κειμένου.

Ακολουθούμε στην έρευνα αυτή τα κεφάλαια του συνοδικού τόμου που μας περιγράφουν το θέμα που εξετάζεται σε κάθε συνοδική διαδικασία, δηλαδή την άπαρχή της ήσυχαστικής έριδας, την αιτία της συγκλήσεως της συνόδου, τα τέσσερα θεολογικά κεφάλαια της πρώτης συνοδικής διαδικασίας και τα έξι που τέθηκαν και αναπτύχθηκαν στην δεύτερη συνοδική διαδικασία. Σε ιδιαίτερα κεφάλαια αναφερόμαστε στο άκτιστο φως της Μεταμορφώσεως του Κυρίου μας, την αίρεση των Μαρκέλλου, Φωτεινού και Σωφρονίου, τους όποιους επαναλαμβάνει ο Ακίνδυνος. Τέλος εξετάζουμε την προβληματική της Οικουμενικότητας της Συνόδου αυτής, όπως η πατερική Εκκλησιαστική παράδοση μας παραδίδει στους αιώνες, αφού στις μέρες μας έχει αναπτυχθεί μία έντονη συζήτηση. Όλα αυτά μαζί με τα συμπεράσματα αποτελούν τα κυρίαρχα σημεία της μελέτης μας.

Πιο αναλυτικά η μελέτη μας περιλαμβάνει:

Πρόλογο του Μακαριωτάτου Αρχιεπισκόπου Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Τερωνύμου

Πηγές

Εισαγωγή : 1.« Η του Θεού δύναμις υπερφυής και διά των συμφορών αναδεικνύεται ». Η αναφορά της εισαγωγής στην εποχή της Εκκλησίας του μαρτυρίου του Χριστού, των κατακομβών και των αίρέσεων γίνεται για να δειχθεί ότι το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της ορθοδοξίας είναι ο διωγμός, το μαρτύριο και η μαρτυρία. Η υπερφυής δύναμη του Θεού αναδεικνύεται μέσω των συμφορών.

2. Τα πρόσωπα και το περιεχόμενο της ήσυχαστικής κακοδοξίας. Η ιστορική αναδρομή της ήσυχαστικής έριδας στον Συνοδικό Τόμο του 1351 μάς βοηθάει στην κατανόηση όχι μόνο της διαφορᾶς Ανατολής και Δύσεως, αλλά δύο διαφορετικῶν ρευμάτων που έντοπίζονται σε Δύση και Ανατολή. Από τή μιά ή άφηρημένη θρησκευτική πεποίθηση, ό άφηρημένος στοχασμός, ή θρησκευτικοποίηση του χριστιανισμού, ή ήθική βελτίωση των ανθρώπων. Από τήν ἄλλη ή έκκλησιαστική έμπειρία, ή δυνατότητα έμπειρικής γνώσεως του Θεού, ή θεοποιός μέθεξη στην πραγματική θεοφάνεια και θεογνωσία. Τό χάσμα τούτο έμφανίζεται άγεφύρωτο, όχι μόνο στό επίπεδο διατυπώσεων, αλλά στην ζωή και τήν πράξη. Στο πρώτο ρεύμα περιλαμβάνονται ό Βαρλαάμ από τήν Καλαβρία, ό Ακίνδυνος από τόν Πρίλαπο τής Βουλγαρίας, ό πατριάρχης Καλέκας, οί έπίσκοποι Έφέσου και Γάνου, ό φιλόσοφος Γρηγοράς και ό μοναχός Πρόχορος Κυδώνης. Στο δεύτερο ρεύμα ανήκουν ό άγιος Γρηγόριος Παλαμάς και όλοι οί ορθοδοξούντες, που στους Συνοδικούς Τόμους θεωρούνται άσφαλέστατοι πρόμαχοι τής Εκκλησίας και τής ευσέβειας.

3. Η αιτία συγκλήσεως της μεγάλης Συνόδου του 1351. Η σύγκληση τής Συνόδου του 1351 μπορεί να συγκαλείται με άφορμή τίς άπόψεις του φιλοσόφου Γρηγορά, αλλά άποσκοπεί να εξετάσει λεπτομερέστατα όλα τά θέματα σε ένα ήπιο και είρηνικό κλίμα, που δεν ύπήρχε στις προηγούμενες συνόδους. Συγχρόνως, να παράσχει μία ακόμη δυνατότητα μετάνοιας και κατανόησης τής αλήθειας στους « άντιτιθεμένους».

Πρώτη Συνοδική διαδικασία :

1. Πρώτη συνεδρία: Η κατηγορία τῆς « προσθήκης». Η διαδικασία τῆς « προσθήκης » στήν ὁμολογία τῶν νεοχειροτονουμένων ἀρχιερέων γίνεται ἀπό ἀνάγκη καί ὁ σκοπός της εἶναι νά δειχθεῖ ὅτι οἱ φωνές τῶν ἀγίων εἶναι ὁμολογες. Ἡ προσθήκη δέν εἶναι αὐξηση τῆς ἀλήθειας, ἀλλά αὐξηση τῆς ἐμπειρίας τῆς ἀλήθειας καί γνώσεως τῆς ἀλήθειας, Κάθε διδασκαλία πού δέν ἀποτελεῖ προκοπή γνώσεως τῆς ἀλήθειας εἶναι κακοδοξία.

2. Δεύτερη συνεδρία : Ἡ ὁμολογία τοῦ ἀγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς καταθέτει στήν Σύνοδο τήν ὁμολογία πίστεώς του, ἀφοῦ μέ αὐτήν ἀκριβολογεῖ στήν θεολογία του. Στήν ἀντιλογία, στά ἀντιρρητικά, δηλαδή ἔργα, στόν ἀγώνα, δηλαδή, γιά τήν εὐσέβεια, ὑπάρχουν πολλές φορές λάθη ἐκφραστικά καί ὑπερβολές. Γι' αὐτό πρέπει κανεῖς νά διακρίνει ἀπό τήν ὁμολογία τόν σκοπό τῆς ἀντιλογίας. Ὁμολογεῖ ἕνα Θεό, τριαδικό. Τό μυστήριο τῆς ἁγίας Τριάδος εἶναι ἡ ἀρχή καί τό τέλος τῆς θεολογίας του. Ἡ ἁγία Τριάδα εἶναι καί Μονάς, δηλαδή τρεῖς ὑποστάσεις σέ μία Θεότητα καί Τριάς ὁμοούσιος καί παντοδύναμος. Βιώνει τόν Θεό ὡς προσωπικό, ὡς Τριάδα προσώπων, ἐνότητα προσωπικοκεντρική, γιατί θεμελιώνει τήν θεολογία του στήν μοναρχία τοῦ Πατρός καί ὄχι στήν οὐσία πού τριχοτομεῖται. Ὁμολογεῖ διάκριση οὐσίας καί ὑποστάσεων, διάκριση οὐσίας καί ἐνέργειας, διάκριση αἰτίου καί αἰτιατῶν. Οἱ ὑποστάσεις ἀποτελοῦν τό ἴδιο καί κάθε μία ἔχει τό ὑποστατικό ἰδίωμα, ὁ Πατήρ τήν πατρότητα, ὁ Υἱός τήν υἰότητα καί τό Πνεῦμα τήν ἐκπόρευση. Τό κοινό τῶν τριῶν εἶναι ἡ θεία οὐσία καί ἡ θεία ἐνέργεια.

Ἡ εἰκονομαχική κατηγορία περί ἀλλοιώσεως καί μεταβολῆς τοῦ κτιστοῦ σώματος τοῦ Κυρίου στήν Μεταμόρφωση τόν ὠθεῖ νά ὁμολογήσει τήν πίστη τῆς Ἐκκλησίας γιά τήν προσκύνηση τῆς ἱερῆς εἰκόνας τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ. Δηλώνει κατηγορηματικά ὅτι τό δεσποτικό ἐκεῖνο πρόσωπο δέν μετασχηματίσθηκε, ἀλλά χωρίς νά μεταποιηθεῖ κατά τήν φύση καί θέση, ἔλαμψε πάνω στό ὄρος κατά ἕνα θεῖο τρόπο. Στήν συνέχεια στοιχίζεται ὁ ἅγιος Γρηγόριος στήν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας πού φρονεῖ ὅτι τό κακό δέν ἔχει δική του ὑπόσταση καί ὅτι ἐπινοήθηκε ἀπό τόν ἄνθρωπο. Ἀκολουθεῖ ἡ ὁμολογία του περί τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως μέ κέντρο τήν θεολογία τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας. Εἶναι τό μυστήριο πού τελειοποιεῖ τά ἄλλα μυστήρια. Μέ τήν μετάληψη ὁ Χριστός γίνεται σύσσωμος μέ ἐμᾶς. Ἡ ὅλη του θεολογία στηρίζεται στίς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί σ' αὐτές προσθέτει καί αὐτές τοῦ Ἰουνίου καί Ἰουλίου τοῦ 1341. Τέλος, ἡ ὁμολογία κατακλείεται μέ τήν προσδοκία τῆς Ἀνάστασης τῶν νεκρῶν καί τήν μελλοντική αἰώνια ζωή.

3. Τρίτη συνεδρία: Ὁ σκανδαλισμός τῶν λέξεων. Ὁ ἀγώνας τῶν κακοδόξων δέν ἦταν γιά τήν ζήτηση τῆς ἀλήθειας, δηλαδή τά πράγματα, ἀλλά γιά τήν σκιά τοῦ πράγματος, πού εἶναι οἱ λέξεις. Δέν θά ὑπῆρχε κανεῖς λόγος νά κατηγορεῖ κανεῖς τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ γιά τυχόν ξένες πρὸς τήν παράδοση λέξεις, ἂν ὑπῆρχε συμφωνία στά πράγματα, τήν ἀλήθεια. Ἄν ὁ νοῦς εἶναι ὑγιής, δέν ὑπάρχει κανένας κίνδυνος ἀπό τυχόν ἀντιθέσεις σέ λέξεις. Αὐτό πού δημιουργεῖ τήν κακοδοξία εἶναι ἡ στρεβλή διάνοια καί ὄχι οἱ λέξεις.

4. Τέταρτη συνεδρία: Ἡ διάκριση οὐσίας καί ἐνέργειας εἶναι συνέχεια τῆς Δ' καί ΣΤ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Τό πρόβλημα τῆς θεοπρεποῦς διακρίσεως καί ἐνώσεως οὐσίας καί ἐνέργειας στόν Θεό συστηματοποιεῖται στήν τέταρτη συνεδρία μέ βάση τήν θεολογία τῶν προγενεστέρων πατέρων, πού διακρίνουν σαφῶς τήν θεία οὐσία καί ἐνέργεια. Ἡ φύση εἶναι τό ἐνεργητικό ἀπό τό ὁποῖο προέρχεται ἡ ἐνέργεια. Ἡ ἐνέργεια εἶναι ἰδίωμα τῆς φύσεως καί τό ἀποτέλεσμά της εἶναι τό ἐνέργημα καί δέν ἐνεργεῖται ἀπό τήν φύση ἀλλά ἀπό τίς ὑποστάσεις. Δέν εἶναι ὑποστατικό ἰδίωμα, ἀλλά φυσικό, γιατί ἀνήκει στά τρία πρόσωπα τῆς

άγιας Τριάδος. Δέν ταυτίζεται μέ τήν θεία οὐσία, ἀλλά δέν χωρίζεται ἀπό αὐτήν, γιατί δέν ὑπάρχει οὐσία ἀνενεργή καί ἐνέργεια ἀνούσια. Ἡ οὐσία εἶναι αἰτία καί ἡ ἐνέργεια αἰτιατό. Ἡ ἐνέργεια προέρχεται ἀπό τήν οὐσία, ὄχι ὁμως καί ἡ οὐσία ἀπό τήν ἐνέργεια. Οἱ ἐνέργειες εἶναι αἰτιατές ἔνεκα τῆς θείας οὐσίας καί ὄχι λόγω τοῦ Πατρός ἢ τῶν τριῶν ὑποστάσεων. Ἡ θεία φύση εἶναι ἄκτιστη καί αἰώνια, ἐπειδή ἡ φύση τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ εἶναι αἰώνια καί ἄκτιστη. Ἄρα καί οἱ ἐνέργειες πού ἀπορρέουν ἀπό αὐτήν εἶναι αἰώνιες καί ἄκτιστες

Δεύτερη συνοδική διαδικασία :

1. Πρώτη συνεδρία: « Ἄραγε ὑπάρχει θεοπρεπῆς διάκρισις οὐσίας καί ἐνεργείας στόν Θεό » ; Ἡ χρήση ὄλων τῶν ἐννοιῶν καί εἰκόνων γιά τήν προσέγγιση τοῦ Τριαδικοῦ Μυστηρίου καί δόγματος γίνεται μέ θεοπρεπῆ τρόπο. Ἡ διαφορά καί ἡ διάκριση δέν ἀποδεικνύονται μέ τούς συλλογισμούς τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, ἀλλά ἀπό τούς πατέρες πού τίς διδάχθηκαν ἀπό τό ἅγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτό, καλό εἶναι νά μήν πολυπραγμονεῖ κανεῖς γιά τό διακεκριμένο καί ἐνωμένο τῆς θείας οὐσίας καί ἐνεργείας. Οἱ Πατέρες ὁμολογοῦν διάκριση καί διαφορά καί ἀποκλείουν διάσπαση καί διαίρεση σέ δύο ξένα μεταξύ τους μεγέθη. Καί ἐπίσης ἀποκλείουν διάστημα τοπικό ἢ χρονικό. Ἡ ἐνέργεια εἶναι οὐσιώδης φυσική κίνηση τοῦ Θεοῦ· δέν ἔχει πηγῆ τό πρόσωπο ἢ τήν ὑπόσταση, ἀλλά τή κοινή οὐσία, στήν ὁποία μετέχουν ἐξίσου καί κοινωνοῦν τά τρία θεῖα πρόσωπα τῆς ἁγίας Τριάδος. Διάκριση δέν σημαίνει διαίρεση καί εἶναι πραγματική καί ὄχι κατ' ἐπίνοια ἢ φανταστική. Ἡ διαφορά στήν τάξη τοῦ πρώτου καί δευτέρου, τῶν αἰτίων καί αἰτιατῶν δέν ἀναφέρεται στό διάστημα, ἀλλά στόν λογισμό λόγω τῆς φυσικῆς ἀκολουθίας. Διαφέρει ἡ θεία οὐσία καί ἐνέργεια καί ἡ μέν πρώτη εἶναι ἀμέθεκτη, ἀμερίστη, ἀνώνυμη, ἐνῶ ἡ δεύτερη μετέχεται, μερίζεται ἀμερίστως καί νοεῖται ἀμυδρά ἀπό τά ἀποτελέσματά της.

2. Δεύτερη συνεδρία: Ἡ θεία ἐνέργεια ὡς « φυσικό τῆς θείας φύσεως » εἶναι ἄκτιστη καί ἀναρχη. Οἱ ἐνέργειες εἶναι φυσικά ιδιώματα καί εἶναι σχετικά καί ἀνάγωγα μέ τήν φύση, ἄκτιστος ἢ θεία φύση, ἄκτιστος καί ἡ ἐνέργεια. Ἄν ἦταν κτιστές οἱ ἐνέργειες, τότε ἡ κτίση θά ἔσωζε τήν κτίση, πράγμα ἀδιανόητο. Δέν μπορεῖ νά γίνει λόγος γιά κτιστή χάρη. Ἄκτιστη ἢ θεία φύση τοῦ Χριστοῦ, ἄκτιστη καί ἡ ἐνέργειά του. Κτιστή ἢ ἀνθρώπινη φύση, κτιστή καί ἡ ἐνέργειά του.

3. Τρίτη συνεδρία: Τά ἄκτιστα ιδιώματα τῆς θείας φύσεως, οἱ ἐνέργειες, δέν μποροῦν νά προκαλέσουν σύνθεση στόν Θεό. Ὅταν συγχέεται ἡ ἐνέργεια μέ τήν οὐσία, ἡ τελευταία ἢ διαιρεῖται σέ πολλές οὐσίες ἢ συνθετοποιεῖται. Ἐτσι δογματίζονται ἡ σύνθεση καί ἡ πολυμέρεια στό Θεό.

4. Τέταρτη συνεδρία: Ἡ ἀνωνυμία καί ἡ πολυωνυμία τοῦ Θεοῦ βασίζεται στήν διάκριση οὐσίας καί ἐνεργείας. Τό ὄνομα θεότητα. Τά θεῖα ὀνόματα ἀποτελοῦν μέν ὀνόματα θείων ἐνεργειῶν, πλὴν ὁμως δέν πλάθονται ἀπό τούς θεολόγους αὐθαίρετα, ἀλλά βασίζονται στή φανέρωση τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν στόν κόσμον καί λαμβάνονται ἀπό τά ἐνεργήματα. Καί πάλι δέν ἔχουν ἀπόλυτο, ἀλλά μᾶλλον συμβολικό χαρακτήρα, γι' αὐτό πρέπει νά κατανοοῦνται ἀποφατικά καί ὅπως πρέπει στόν Θεό (θεοπρεπῶς). Ἡ ἀναλογία τῶν ὀνομάτων (οὐσία καί ἐνέργεια φέρ' εἰπεῖν) καθόλου δέν συνεπάγεται τήν *analogia entis* μεταξύ λόγου τῆς ἀκτίστου οὐσίας καί ἐνεργείας καί τῶν κτιστῶν οὐσιῶν καί ἐνεργειῶν.

5. Πέμπτη συνεδρία: Ἡ θεία οὐσία ὑπέρκειται τῆς θείας ἐνεργείας, ὄχι ὄντολογικά, ὄχι κατὰ τό κτιστό καί ἄκτιστο, ἀλλά μέ τήν ἐννοια αἰτίας καί αἰτιατοῦ. Ἄν ἡ θεία ἐνέργεια « ὑφεῖται » τῆς ὑπερθέου οὐσίας ὄντολογικά, τότε ἐπέρχεται διαίρεση τῆς θεότητας. Ἐδῶ δέν πρόκειται γιά ὄντολογική ὑπεροχή καί ὑφεση στήν ὁμοούσιο καί ὁμοδύναμη θεότητα, ἀλλά γιά ἀνεπάρκεια τῆς γλώσσας μας μπροστά στό μυστήριο τῆς συγχρόνως ἀπουσίας καί

παρουσίας του Θεού. Συνεπώς, ή μὲν θεία οὐσία ὑπέγκειται τῆς φυσικῆς αὐτῆς ἐνέργειας ὡς ἀμέθεκτη, ή δέ θεία ἐνέργεια ὑφέιται αὐτῆς ὡς μεθεκτῆ. Η ὑπεροχή καί ή ὕφεση ἀποτελοῦν κατηγορήματα οἰκονομικά ή ἐκφαντορικά καί καθόλου ὄντολογικά.

6. Ἐκτη συνεδρία: Ὁ Θεός δέν μετέχεται κατά τήν οὐσία. Ὑπάρχει διαφορά οὐσίας καί ἐνέργειας. Ἐκ φύσεως ὑπάρχει ή σχέση αἰτίου καί ἀποτελέσματος, πρώτου καί δευτέρου καί ὄχι ἐπειδή ἐμεῖς τό θέτουμε. Τό φῶς προῦποθέτει τήν ὑπαρξη τοῦ πυρός ὡς αἰτία, δέν χωρίζεται ἀπό αὐτό χρονικά, γιατί τό φωτίζει ἀμέσως ὡς ὑπαρξη. Ἐπίσης τό κατά φύση προηγείται τοῦ βούλεσθαι. Η βούληση τοῦ Θεοῦ εἶναι καταριθμημένη μετά τά κτίσματα. Ὁ Θεός εἶναι ἐπέκεινα καί ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς. Η θεία οὐσία δέν μπορεῖ νά ὑποβάλλεται σέ λογισμούς, ή δέ ἐνέργεια τοῦ Πνεύματος λαμβάνεται μέ μέτρο, γιατί εἶναι ἀμέτρητη. Τό μυστήριό τῆς θεώσεως εἶναι θεολογικά ἀδιανόητο χωρίς τήν διάκριση θείας οὐσίας καί ἐνέργειας, γιατί τότε ή θά ὑφίσταται κοινωνία θείας φύσεως καί πανθεϊστική συνάκραση τοῦ Θεοῦ καί τῶν θεουμένων ή θά ὑποβιβάζοταν ή θέωση σέ ἀπλό σχῆμα λόγου καί θά ὑποδήλωνε κάποια κτιστή πραγματικότητα καί ἄρα στερημένη πραγματικοῦ περιεχομένου. Ὁ χαρακτήρας τῆς θεώσεως εἶναι Χριστοκεντρικός, «ὁ Θεός ἐνηθρώπησε ἵνα οἱ ἄνθρωποι θεωθῶσι». Εἶναι πνευματολογική ή ὑφή αὐτῆς τῆς θεώσεως, ἀφοῦ νοεῖται ὡς κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἀλλά καί τριαδολογικός ὁ χαρακτήρας τῆς. Η σάρκωση τοῦ Λόγου καί ή κάθοδος τοῦ Παρακλήτου, ὅσο καί ή προσωπική θέωση κάθε θεωμένου γίνεται μέ εὐδοκία τοῦ Πατρός. Η θέωση ἀποτελεῖ μυστήριό τῆς πλήρους ἐφικτῆς ἐνώσεως καί ἀμοιβαίας περιχωρήσεως τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι κατά χάρη μετάδοση τῶν φυσικῶν προσόντων τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο πού ἀξιῶνεται αὐτῆς, χωρίς τήν κατά φύση ή καθ' ὑπόστασιν ἐνωση καί ταύτιση. Η τελεία θεανθρώπινη χαρισματική ἐνωση ἐναπόκειται στόν μέλλοντα αἰῶνα, ἄρα ή θέωση ἔχει ἐσχατολογική διάσταση. Η θέωση δέν συνεπάγεται καμία μείωση, οὔτε ἐκμηδένιση τοῦ θεωμένου προσώπου. Η κτιστή φύση τοῦ θεωμένου δέν μετασιῶνεται σέ ἀκτιστή, ἀλλά ζεῖ ὀλοκληρωτικά τήν χάρη, ὑπέρ φύση.

7. Ἄκτιστο τό φῶς τῆς Μεταμορφώσεως καί δέν ἀποτελεῖ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Η Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ δέν εἶναι κάποια πλαστή σκηνοθεσία ἀλλά ή ἄμεσος θέα αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ στήν θεία δόξα καί λαμπηδόνα Αὐτοῦ. Ὁ μὲν Χριστός εἶναι ὁ πάντοτε δοξασμένος Λόγος, οἱ δέ Ἀπόστολοι μεταμορφώθηκαν μέ τήν θεία ἐνέργεια μέ τέτοιο τρόπο, ὡστε ἀνοίχθηκαν τά μάτια τους σέ ὑπερφυᾶ λειτουργία καί τό ἀπρόσιτο φύσει ἀόρατο φῶς τῆς θεότητος, ἔγινε χαρισματικό ὄρατό σέ αὐτούς. Η πνευματική αὐτή διαδικασία προῦποθέτει συνέργεια τοῦ θεόπτου μέ τήν θεία χάρη πού ἐκδηλώνεται μέ τήν ἀσκηση, κορυφώνεται μέ τήν προσευχή καί τήν ἀγάπη καί στέφεται μέ τήν ἀπάθεια. Ὅλος ὁ ἄνθρωπος θεῶνεται στόν Χριστό καί ὄλος θεᾶται τό ἄκτιστο φῶς Αὐτοῦ. Τό σῶμα καί οἱ σωματικοί ὀφθαλμοί συμμετέχουν στήν θεοπτία, ὄχι ὁμως κατά τήν κοινή λειτουργία αὐτῶν, ἀλλά ὑπερφυῶς, χαρισματικά, μέ τήν δύναμη τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μέ τρόπο ἄμεσο θεάθηκε ὁ Σωτήρ στήν γή, στή θεία δόξα του στό ὄρος Θαβώρ.

8. Η αἵρεση τοῦ Ἀκινδύνου εἶναι ή ἴδια μέ αὐτήν τοῦ Μαρκέλλου, Φωτεινοῦ καί Σωφρονίου. Τήν παλιά αἵρεση τοῦ Μαρκέλλου, φωτεινοῦ καί Σωφρονίου, πού ἀποδοκιμάστηκε συνοδικά, εἰσάγει ὁ Ἀκίνδυνος, λέγοντας ὅτι εἶναι ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ μόνο ὁ Υἱός καί τό Πνεῦμα τό ἅγιο καί ἀρνούμενος τήν κοινή τήν ἐνέργεια τῶν τριῶν θείων ὑποστάσεων. Ὅταν οἱ ἅγιοι πατέρες ἀποκαλοῦν τόν Υἱό καί τό Πνεῦμα δύναμη ή ἐνέργεια τοῦ Πατρός, ἀναφέρονται στήν ὑπόστασιν τοῦ καθενός πού ἔχει τέλεια δύναμη καί ἐνέργεια. Ἐννοοῦν καί συνεκφωνοῦν μέ τήν ἐνέργεια αὐτή τό ἐνούσιο καί ἐνυπόστατο καί ἔτσι τήν ἀντιδιαστέλλουν ἀπό τήν κοινή θεία καί ἀκτιστή ἐνέργεια πού ἔχει ὁ Υἱός καί τό

ἅγιο Πνεῦμα. Ἔτσι, λοιπόν, ὀνομάζουν τόν Υἱό καί τό ἅγιο Πνεῦμα ἀκτίνα καί ἀπαύγασμα τοῦ Πατρός, ἀλλά ἐνυπόστατο, ὥστε νά ἔχουν αὐτά τήν ἴδια ἀκτίνα μέ τόν Πατέρα, ἀφοῦ σύμφωνα μέ τόν Θεολόγο Γρηγόριο, « σέ τρεῖς ἡλίους ὑπάρχει μία σύγκρασις φωτός καί ἓνα ἐκτίναγμα ἡλίου».

9. Εἶναι ἡ Σύνοδος τοῦ 1351 Οἰκουμενική; Ἡ συνοδική ἀπόφαση δέν πρέπει νά κρίνεται ὡς θρίαμβος τῆς παλαμικῆς θεολογίας, ἀλλά ὡς ἐκκλησιαστική κατοχύρωση ἑνός θέματος, τό ὁποῖο, ἀπό διαμάχη μεταξύ θεολόγων, γίνεται ἐκκλησιαστικό δόγμα καί διδασκαλία γιά νά τερματίσει τίς ἔριδες πού διατάραξαν τήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας γιά πολλές δεκαετίες. Στό δόγμα αὐτό δέν νομίζουμε ὅτι χωρεῖ ἡ ἔννοια τοῦ «νεωτερισμοῦ», κατηγορία πού οἱ δυτικοί κακῶς προσάπτουν. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ χῶρος τῆς χάριτος καί αὐτή φωτίζεται γιά νά καθορίσει ποιά διδασκαλία εἶναι σώζουσα καί μπορεῖ νά καταστεῖ δόγμα, ἡ ποιά διδασκαλία ὁδηγεῖ στήν ἀπώλεια καί ἄρα πρέπει νά ἀπορριφθεῖ. Τό δόγμα πού παρήχθη στήν Σύνοδο τοῦ 1351 εἶναι σωτήριο καί ἐγένε διδασκαλία τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας.

9. Το 2017 ἔλαβα μέρος στην επιστημονική Ημερίδα της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών με θέμα : «Οὕτω καί ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν. Σπεῖρεται ἐν φθορᾷ» (Α' Κορ. 15, 42) εισηγούμενος τό θέμα: «Κάθε τάφος εἶναι καί μία κιβωτός ἀφθαρσίας: «καί νεκρός οὐδεὶς ἐπί μνήματος». Πατερική προσέγγιση τῶν ὄρων φθορά καί ἀφθαρσία»

10. Το 2018 ἔλαβα μέρος στην Επιστημονική Ημερίδα της Ανωτάτης Εκκλησιαστικής Ακαδημίας Αθηνών με θέμα: Συνέχεια καί Ἀσυνέχεια στήν πολιτισμική ταυτότητα, εισηγούμενος τό θέμα: «Ἐσχατολογική συνέχεια καί πολιτισμική συνέχεια ἢ ἀσυνέχεια. Ἀπό τό «οὐκ εἶναι» στό «εἶναι» καί ἀπό τό «εἶναι» στό «ἀεὶ εὔ εἶναι» ἢ στό «ἀεὶ».

11. Το 2019 ἔλαβα μέρος στην διημερίδα με θέμα: Ἡ Ἀνθρώπινη ὑπαρξη καί το μέλλον ὡς ἐκπληξη «Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν ὁ ἔσχατος Ἀδὰμ εἰς πνεῦμα ζωοποιούν.» (Α' Κορινθ., 15: 45) , εισηγούμενος το θέμα: «Περί ψυχῆς καί Ἀναστάσεως. Ἀπό την φιλοσοφική ἀπορία στήν πατερική ἐμπειρία»

12. Το 2019 υπήρξα πρόεδρος της οργανωτικῆς επιτροπῆς του πρώτου Διεπιστημονικοῦ Συνεδρίου τῆς Ανωτάτης Εκκλησιαστικῆς Ακαδημίας Αθηνών με θέμα «Χριστιανισμός καί ἀνθρωπισμός» καθώς καί μέλος τῆς

επιτροπής επιμέλειας του των πρακτικών (Εκδόσεις Παπαζήση).
Εισηγήθηκα τό θέμα: «Ο άνθρωπισμός τῆς αγιότητας. Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος
κατά χάριν εἰκόνα τοῦ Θεανθρώπου», Ἐκδόσεις Παπαζήση, Ἀθήνα 2021, σσ.
127-139

13. Οι εισηγήσεις τῶν συνεδρίων περιλαμβάνονται στό βιβλίο,
ἐκδόσεις Γρηγόρη μέ γενικό τίτλο: « ΘΕΟΣ ΖΩΝ. ΒΕΛΟΣ ΠΟΘΟΥ ΚΑΙ
ΑΓΑΠΗΣ». ΘΕΜΑΤΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΘΕΟΓΝΩΣΙΑΣ», Ἀθήνα 2021, σσ. 341.

Ἀτελείωτη καί χωρίς ὄριο εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιά τό κορυφαῖο δημιούργημά του. Θέλει τόν ἄνθρωπο ὄχι ἀπλῶς νά τόν βλέπει καί νά τόν ἀκούει, ἀλλά νά ἀνακράται μέ αὐτόν· νά μετέχει στίς θεῖες ἐνεργειές Του. Ἡ κινητήρια, λοιπόν, δύναμη τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καί ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀνθρώπου γιά ὁμοίωση ὀδηγοῦν τόν ἄνθρωπο στήν πραγμάτωση τῆς θεώσεώς του. Τό θεοποιό αὐτό δῶρο δέν θεωρεῖται ἐπαθλο τοῦ Θεοῦ γιά τήν ἀσκηση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά ἀποτέλεσμα τῆς ἀπειρης καί ἐκστατικῆς ἀγάπης Του πρὸς αὐτόν.

Τήν θεογνωσία, λοιπόν, τοῦ ἐλεήμονα καί φιλόανθρωπου Θεοῦ παρουσιάζουμε στή μελέτη μας μέ τόν τίτλο « Θεός Ζῶν. Βέλος πόθου καί ἀγάπης». Πρόκειται γιά τήν ἐμπειρία πού προσφέρθηκε στούς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας μέσα ἀπό τά μυστήριά της. Ἄν καί παραμένει ἄρρητη καί ἀμετάδοτη μέ λογικά σχήματα, μᾶς προσφέρεται μέ τή φωτισμένη ἀπό τό ἅγιο Πνεῦμα γλώσσα τους.

Στό πρῶτο κεφάλαιό μας διαπιστώνουμε τήν «πολυμερῶς καί πολυτρόπως» φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ σέ ὄλες τίς φάσεις τῆς θείας οἰκονομίας. Τό ἀποκορύφωμά της, ὅμως, τό βιώνουμε ὡς Ἐκκλησία μέσα ἀπό τά μυστήρια καί κυρίως τό μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας. Ἐκεῖ ἀποκαλύπτεται ὁ πόθος πού ἔχει γιά μᾶς ὁ Χριστός πού δέν θέλει ἀπλά νά τόν βλέπουμε, ἀλλά νά τόν «τρῶμε» καί νά τόν «πίνουμε». Μέσα ἀπό αὐτή τή βρώση ἀναμειγνύομαστε μέ Αὐτόν καί γεννιέται ἡ ἀγάπη καί ὁ πόθος πρὸς Αὐτόν.

Στό δεύτερο κεφάλαιο ἀναφερόμαστε στή συγκατάβαση τοῦ Θεοῦ μας στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Θεός κατοικεῖ στήν ἴδια πόλη μέ τόν ἄνθρωπο, τήν Ἐκκλησία του, τόν κόσμο του, τόν πολιτισμό του. Ἄν καί γιά ὄλα αὐτά ὁ ἄνθρωπος ἀδιαφορεῖ, ὁ Χριστός τοῦ δημιουργεῖ τίς προϋποθέσεις ὥστε ἀπό ἄτομο νά ἀνέλθει στή βαθμίδα τοῦ Προσώπου, δηλαδή τοῦ ἁγίου, ὅπου ἡ συνταύτιση ἐλευθερίας καί ἀγάπης καθιστᾷ τήν ἀτομική ἐλευθερία ἀπρόσβλητη καί τήν ἀγάπη ἀδούλωτη. Βέβαια, ὁ φοβικός, ἐκδικητής καί ἀνταποδότης ἄνθρωπος πλάθει τόν ἀνάλογο Θεό καί τόν ἀνάλογο πολιτισμό. Δέν χάνεται, ὅμως, ποτέ ἡ ἐλπίδα, ὥστε τό

ἀγαπώμενο πρόσωπο νά εἶναι ὁ Θεός τῆς ἀγάπης καί τῆς νιότητος. Μόνον ἔτσι μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά καταστῆ αἰώνιος καί ἀφθαρτος χωρόχρονος τοῦ Θεοῦ, ἡ χώρα τῶν ζώντων.

Στό τρίτο καί τέταρτο κεφάλαιο ἐπισημαίνουμε τή φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ στήν ἀπόφασή του γιά σύνθετη κατασκευή τοῦ ἀνθρώπου. Τό «συναμφοτέρον» ψυχή καί σῶμα δημιουργεῖται εἰς τύπον τῆς ἐνανθρωπήσεως καί συνθέσεως τοῦ Χριστοῦ, κατ' εἰκόνα τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ. Ἀπό τήν κατασκευή, λοιπόν, τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος, τοῦ διπλοῦ συγκράματος καί συνθέματος, τῆς ὁρατῆς καί ἀόρατης συνθέσεως, τῆς παράδοξης καί ἀνερμήνευτης φύσεως, μπορεῖ κανεῖς νά δεῖ τόν Θεό στόν ἑαυτό του, ὄχι φυσικά, ἀλλά τυπικά, ὅπως σέ ἔσοπτρο. Καί βλέποντάς Τον νά ἀναφωνεῖ: « Ἐθαυμαστώθη ἡ γνώσις σου ἐξ ἐμοῦ. ἐκραταιώθη ἐκπληττόμενος».

Στό πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τόν ἄναρχο, αἰδίο, ἀτελεύτητο Θεό νά ἀπλώνει γενναϊόδωρα τή φιλανθρωπία Του καί νά φροντίζει ὥστε ἡ ἀκτιστή χάρις του νά καθιστᾷ τόν καθένα ἀπό τούς κεχαριτωμένους θεωμένους, ἄναρχο, αἰδίο καί ἀτελεύτητο.

Στό ἕκτο κεφάλαιο βλέπουμε στόν κεχαριτωμένο καί θεωμένο ἅγιο Νεκτάριο, τοῦ ὁποῦ ὄλες οἱ ἀρετές ἀποτυπώνουν τήν ὁμορφιά τῆς προσωπικότητος, νά χαρίζεται ἀπό τόν Θεό ἡ κατάστασις τῆς παρρησίας, «οὐ κατὰ τήν τῆς ἀνθρωπίνης φιλίας πρόσληψιν, ἀλλά κατὰ θεϊκὴν ἀληθείαν ἐπίκρισιν»: ἡ ἀγάπη τοῦ ἁγίου γίνεται τόσο πλατεῖα, πού συγκαταβαίνει ἀκόμα καί στό μὴ ὀρθό δόγμα.

Τέλος, στό ἕβδομο κεφάλαιο ὁ Θεός μᾶς ὑπενθυμίζει τό μέσο πραγματώσεως τοῦ προσανατολισμοῦ μας πρὸς τό «καθ' ὁμοίωσιν». Εἶναι ἡ νομοθετημένη νηστεία στόν παράδεισο πού πάντα στή ζωὴ μας πρέπει νά ἀνανεώνουμε ὥστε νά ἀκμάζει καί νά ἀνθεῖ. Πρόκειται γιά τήν ὄντολογική καί ὄχι χημική νηστεία, ἀφοῦ μόνο αὐτή ἀδειάζει τήν ψυχή μας ἀπό τὰ περιττά καί τήν κάνει καθαρὴ καί ἐλαφριά. Πραγματώνεται ἔτσι ἡ πνευματικὴ ζωὴ, δηλαδή ἡ πίστις, ἡ ἐλπίς, ἡ ἀγάπη, ἡ ὑπομονή, ἡ γνώσις, ἡ εἰρήνη καί ἡ σωφροσύνη.

14. Τό 2020 ὡς τακτικό μέλος τῆς Συνοδικῆς ἐπιτροπῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαιδεύσεως καί Ἐπιμορφώσεως τοῦ Ἐφημεριακοῦ Κλήρου συμμετεῖχα στή διαδικασία τοῦ ἔργου: « Ἀναβάθμιση τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐκπαίδευσης. Προγράμματα Σπουδῶν- Διδακτικά βιβλία». Τό ἔργο ὁλοκληρώθηκε μέ ἐπιτυχία.

15. Το 2021 ἔλαβα μέρος στο Β' Διεπιστημονικό Συνέδριο τῆς Ἀνωτάτης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν με θέμα «Ιερωσύνη,

Εθνεγερσία, σύγχρονη Ζωή» εισηγούμενος τό θέμα« Ίερωσύνη γάρ ἐστὶν τὸ πάντων ἀγαθῶν ἐν ἀνθρώποις ἀναβεβηκός». Επισημάνσεις στήν Αποστολική Ίερωσύνη.